

آینده پژوهی نظام مالیاتی در ایران: از منظر فرهنگی - اجتماعی

عین اله زمانی اسکندری^۱، * محمد رضا مهربان پور^۲، آزیتا جهانشاد^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳. دانشیار، گروه حسابداری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۹

Futures Studies of the Tax System in Iran: A Socio-Cultural Perspective

E. Zamani Eskandari¹, *M.R. Mehrabanpour², A. Jahanshad³

1. PhD. Student, Department of Accounting, Kish International Branch, Islamic Azad University, Kish Island, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, University of Tehran, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Accounting, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2020/4/5

Accepted: 2021/2/7

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The purpose of this study is to identify and evaluate the effective drivers in the socio-cultural field of the country's tax system.

Research Method: The present study is based on data type, Hybrid; by purpose, Practical and from the perspective of data collection, it is a descriptive-survey research. The drivers of the country's tax system in the socio-cultural field were identified using the methods of the panel of experts, open questionnaire, interview and fuzzy triangular Delphi.

Research Findings: The following drivers were identified as effective drivers in the socio-cultural sphere of the country's tax system: 1. People's faith and belief in paying taxes, 2. Attention to justice and fairness, 3. People's use of reciprocal services, 4. Fundamental change in the framework Sovereignty, 5. Indicators of governance, and 6. Determining the effects of paying taxes in the society were identified. Which according to the type of distribution in the center of coordinates, indicates the instability and non-inferiority of the system under study.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: It is necessary to establish a futures research center in the country's tax affairs organization in general and to pay attention to the governance indicators, taxpayers' tax citizenship rights, and the government's support for the general tax-free tax.

Keywords: Futures Studies, Cross-Impact Analysis, Delphi-Fuzzy, Socio-Cultural, Tax.

JEL Classification: H21, L30, E66

چکیده

موضوع و هدف مقاله: هدف از این پژوهش، شناسایی و ارزیابی پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کشور است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر براساس نوع داده، ترکیبی؛ بر اساس هدف، کاربردی و از منظر جمع‌آوری داده، یک پژوهش توصیفی-پیمایشی است. پیشران‌های مؤثر بر نظام مالیاتی در حوزه فرهنگی-اجتماعی با استفاده از روش‌های پانل خبرگان، پرسشنامه باز، مصاحبه و دلفی فازی مثلثی شناسایی شد.

یافته‌های پژوهش: پیشران‌های زیر به عنوان پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کشور شناسایی شد: ۱. ایمان و اعتقاد مردم به پرداخت مالیات، ۲. توجه به عدالت و انصاف، ۳. استفاده مردم از خدمات متقابل، ۴. تحول اساسی در چارچوب حاکمیتی، ۵. شاخص‌های حکمرانی و ۶. مشخص نمودن آثار پرداختی مالیات در جامعه. با توجه به نوع پراکنش در مرکز مختصات، مبین ناپایداری سیستم مورد پژوهش است.

نتیجه‌گیری، اصالت و افزوده آن به دانش: ضرورت ایجاد مرکز آینده‌پژوهی در سازمان امور مالیاتی کشور به‌طور کلی و توجه به شاخص‌های حاکمیتی، حقوق شهروندی مالیاتی مؤدیان و حمایت حاکمیت از کلیت مالیات بدون سونگری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آینده‌پژوهی، تحلیل اثرات متقابل، دلفی فازی، فرهنگی - اجتماعی، مالیات.

طبقه‌بندی موضوعی: H21, L30, E66

مقدمه^۱

مالیات، تعهد مالی و قانونی اشخاص نسبت به دولت است. در واقع یک حق اجتماعی بر گردن کسانی است که در سایه مواهب جامعه به زندگی و کار مشغولند یا اینکه سهمی از حاصل کار و تلاش افرادی است که به جامعه تعلق دارند.

مالیات زمینه مهم برای ایجاد دموکراسی در کشورها را ایجاد می‌کند، چرا که بستر لازمی برای اطاعت دولت‌ها از شهروندان را فراهم می‌نماید. به عبارتی، اگر دولت‌ها در تأمین مالی مخارج خود به منابعی غیر از مردم متکی باشند، اتکا و نیازمندی کمی به مردم داشته و زمینه برای حرکت به طرف حکومت‌های غیردموکراسی فراهم می‌شود. در بحث مالیات، دولت انتظار دارد تا مالیات صحیح را در زمان مناسب وصول نماید و هرچه این انتظارات معقول دولتمردان برآورده شود، مالیات از کیفیت بالایی برخوردار خواهد بود، یعنی هر چه نظام وصول مالیات، کارآمدی بالایی داشته و مؤدیان به سادگی مالیات واقعی خود را به موقع بپردازند، می‌توان گفت که کیفیت بیشتری در این زمینه وجود دارد. به موجب انتظارات دریافت‌کنندگان مالیات در جهت کسب درآمدهای مالیاتی باید عنوان نمود که پرداخت‌کنندگان نیز انتظار دارند که در این فرآیند، حقوق آنها رعایت شود، قوانین مناسب مالیاتی تدوین و رعایت گردد و چگونگی فرآیند وصول تسهیل شده و سازمان مالیاتی پاسخگویی مناسبی بابت مالیات وصولی داشته باشد تا انگیزه آنها در پرداخت مالیات دوچندان گردد. اما باید اعتراف کرد که به دلیل مشکلات موجود در سیستم مالیاتی کشور، این سیستم قادر به تأمین بخش عمده‌ای از درآمدهای دولت نیست (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۵).

آینده‌پژوهی، ضمن شناسایی پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در نظام مالیاتی، جهت و مسیر فعالیت‌های عملیاتی سازمان امور مالیاتی کشور را تبیین نموده و ضمن تعیین اولویت‌ها، تصمیم‌های امروز را در پرتو پیامدهای آینده اتخاذ و ضمن ایفای نقش هماهنگ‌کننده بین برنامه‌های اجرایی سازمان، اقدامات واحدهای مختلف را در یک مسیر، سمت و سو می‌بخشد.

مطالعات سوابق پیشینه پژوهش نشان داد که تاکنون هیچگونه پژوهش مشابهی در راستای "آینده‌پژوهی نظام مالیاتی در ایران: از منظر فرهنگی-اجتماعی"، صورت نپذیرفته است. با اجرای این پژوهش به پاسخگویی سؤالات

۱. با تشکر و قدردانی از خبرگان مالیاتی بزرگوار که در اجرای پژوهش یاری نموده و وقت گرانبه خود را در اختیار نویسنده قرار دادند و نیز لازم به ذکر است که این مقاله هیچگونه حامی مالی نداشته است.

زیر خواهیم پرداخت:

- پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کدامند؟
 - ضمن بررسی سیستم، روابط (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) بین این پیشران‌ها چگونه است؟
- لذا این پژوهش درصدد آن است تا به تحلیل مشکلات موجود در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی در ایران پرداخته و ضمن شناسایی پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در این حوزه از نظام مالیاتی، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر یک از پیشران‌ها بر یکدیگر را تعیین، و نتیجه را به‌عنوان راهنمای سازمان مالیاتی کشور ارائه کند. با توجه به خلاء مطالعاتی موجود در این حوزه، انجام این پژوهش هم از دیدگاه نظری و هم از بعد عملی دارای دانش‌افزایی بوده و می‌تواند علاوه بر پرکردن خلاء مطالعاتی، بایسته‌های ضروری جهت برنامه‌ریزی بلندمدت مالیاتی را در اختیار برنامه‌ریزان مربوطه قرار دهد.

مبانی نظری پژوهش

مفاهیم آینده‌پژوهی^۲

یکی از مشهورترین تعاریف آینده‌پژوهی را وندل بل (Wendell Bell) ارائه داده است. وی بر این باور است که آینده‌پژوهی در پی شناسایی، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده‌های ممکن و محتمل است تا بر پایه ارزش‌های جامعه، آینده‌های مرجح را انتخاب و برای پی‌ریزی ساخت مطلوب‌ترین آینده کمک کند، هدف اصلی بل، ارائه تعریفی بوده است که تمامی تعاریف موجود را در بر بگیرد. بنابراین از این حیث می‌توان توصیف بل را در مقایسه با تعاریف دیگران دارای مزیت دانست. بل تصریح می‌کند که رواج اندیشه دورنگر (Prospective Thinking) در میان جوامع را می‌توان از مهم‌ترین دستاوردهای آینده‌پژوهان دانست. آینده‌پژوهان می‌خواهند با استفاده از این اندیشه، افزون بر تأمین رفاه نسل‌های کنونی، در کامیابی نسل‌هایی که هنوز پای به عرصه وجود نگذاشته‌اند نیز مؤثر باشند. آینده‌پژوهی برای شکل بخشیدن به آینده‌ای مطلوب، نیازمند پژوهش علمی است تا بر پایه آن بتواند توصیه‌ها و تجویزهای الزام را برای تحقق آینده مورد نظر فراهم آورد، در آینده‌پژوهی، تجویز بدون پژوهش، قابل استناد و تکیه نیست (بل، ۲۰۱۵).

آینده به طور دقیق قابل پیش‌بینی نیست، چرا که تغییرات روزافزون در دنیا، مسیر روندهای موجود را تغییر داده و آن را

می‌شود. امروزه بی‌اعتمادی آشکار و مشترک در مورد قدرت علم و بحث‌هایی همچون نظریه‌های آشفتگی و پست مدرنیسم و علوم فرا معمول دلالت بر این دارد که رویکردی جدید برای مواجهه با عدم قطعیت و پیچیدگی جهانی لازم است. رویکرد نوین باید بر این حقیقت تأکید کند که آینده شدیداً انعطاف‌پذیر است و انتخاب‌ها در رابطه با آینده، متفاوت است. از آنجایی که در آینده پژوهی به دلیل وجود عدم قطعیت‌ها، به دنبال پژوهش هستیم، پیشران‌هایی که علاوه بر تأثیرگذاری بالا از تأثیرپذیری بالایی هم برخوردار هستند به عنوان پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز یاد می‌شود. چرا که از عدم قطعیت بالایی برخوردارند (خزایی و محمودزاده، ۱۳۹۳).

انواع آینده

آینده ممکن: آینده‌های اعم از خوب یا بد، محتمل یا بعید، که وقوع آن‌ها امکان دارد.

آینده محتمل: آنچه به احتمال بسیار زیاد در آینده به وقوع خواهد پیوست (مبتنی بر استمرار روندهای کنونی در آینده).

آینده مطلوب: آینده‌های باارزش و آرمان‌های مطلوب آینده‌پژوهان بوده و آنچه که مرجح‌ترین و مطلوب‌ترین رویداد آینده به شمار می‌رود (همان، ۱۳۹۳).

تفاوت آینده پژوهی و برنامه‌ریزی

تفاوت آینده پژوهی و برنامه‌ریزی را می‌توان به صورت خلاصه در جدول ۱، مشاهده کرد.

جدول ۱. تفاوت برنامه‌ریزی و آینده پژوهی

آینده پژوهی	برنامه‌ریزی
بلندمدت‌تر (۵ تا ۵۰ سال)	کوتاه‌مدت‌تر (یک تا ۵ سال)
خلق آینده	پیش‌بینی آینده
متعهد به آینده‌ای بدیل معتبر	انحراف آینده‌ها از یکدیگر
تعبیر گوناگون از واقعیت	دیدگاه مبتنی بر واقعیت خشک
مشارکتی‌تر با حضور ذینفعان	اجرا توسط یک گروه خاص
به فرایند برنامه‌ریزی اهمیت می‌دهد	به خود برنامه اهمیت می‌دهد
کم‌تر ابزارگرا است (اقدام‌محور)	ابزارگرا است

غیرقابل پیش‌بینی می‌سازد. بنابراین با توجه به مداخله متغیرها و نیروهای مختلف در زمان‌های گوناگون، کسی دانش قطعی آینده را نداشته و نمی‌تواند ادعا کند که آینده را می‌داند. لذا سازمان‌ها برای مواجهه با چالش‌های آینده و پاسخگویی به موقع به نیازهای ذینفعان، باید دارای قدرت درک و طراحی آینده را داشته باشند. بر همین اساس توصیه می‌گردد که فرهنگ آینده‌نگری به عنوان بخش مهمی از فرهنگ سازمان امور مالیاتی کشور منظور شود. در پارادایم نوین مطالعه آینده، آینده‌پژوهی در برگیرنده مجموعه مطالعات منظم و سیستماتیکی است که با استفاده از تکنیک‌های مختلف، به جای یک آینده، آینده‌های مختلف باور کردنی، ممکن، محتمل و مطلوب را ارزیابی و ترسیم نموده و تصمیم‌گیرندگان را یاری می‌نماید.

آینده پژوهی، فرآیند تلاش سیستماتیک برای نگاه به آینده بلندمدت می‌باشد که با هدف شناسایی تکنولوژی‌های عام نوظهور و تقویت حوزه‌های تحقیقات استراتژیکی است که احتمالاً بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را به همراه دارند (مارتین، ۲۰۰۰).

لوک معتقد است آینده پژوهی ابزاری سیستماتیک برای ارزیابی آن دسته از توسعه‌های علمی و تکنولوژیکی است که می‌توانند تأثیرات بسیار شدیدی بر رقابت صنعتی، خلق ثروت و کیفیت زندگی داشته باشند (لوک، ۱۹۹۶).

آینده پژوهی معادل لغت لاتین "Futures Studies" است. کلمه جمع Futures به این دلیل استفاده شده است که با بهره‌گیری از طیف وسیعی از متدلوژی‌ها به گمانه‌زنی‌های سیستماتیک و خردورزانه، در مورد نه فقط یک آینده، بلکه چندین آینده متصور مبادرت می‌شود (مینایی، ۱۳۹۲).

پیشران^۳

عوامل تأثیرگذار بر روندها و رویدادها و اقدام‌ها و تصاویر که ممکن است آینده‌های متمایزی پدید آورند. نیروهای پیشران مفهومی است که بیشتر در طراحی سناریوها مورد استفاده قرار می‌گیرد. و منظور آن نیروهایی است که بر پیامد رویدادها اثر دارند. به عبارت دیگر عناصری که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها شده و سرانجام داستان‌ها را مشخص می‌کنند (شوارتز، ۱۳۸۱).

عدم قطعیت - پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز

تمام ارزش‌های مدیریت از مدیریت عدم قطعیت ناشی

پارادایم‌های آینده‌پژوهی

هدف کلان مطالعات آینده‌پژوهی، محتمل ساختن آینده مطلوب است، لذا باید از آنچه که در آینده می‌خواهیم، تصویری روشن و شفاف در ذهن داشته باشیم. با توجه به وجود دو نوع پارادایم اکتشافی و هنجاری در آینده‌پژوهی، هر کدام از این پارادایم‌ها نگاه ویژه‌ای به آینده و نحوه رسیدن به آن دارند (ناظمی، ۱۳۸۶).

۱. پارادایم اکتشافی: در این پارادایم، آینده، نتیجه علی و معلولی گذشته است و نوعی جبرگرایی پنهان در آن وجود دارد. نتیجه این نگاه به آینده، آینده‌ای محتوم و ثابت است که تاریخ مطابق با قوانین خود، حال را به آن آینده تبدیل خواهد کرد در این پارادایم، انسان صرفاً ناظر بیرونی است که تنها می‌تواند به اکتشاف آن آینده محتوم بپردازد این پارادایم مبتنی بر پیش‌بینی است و اکتشاف آینده تنها نتیجه منطقی آن است.

۲. پارادایم هنجاری: در این پارادایم، نیروی انسان در ساخت آینده در نظر گرفته می‌شود و انسان جایگاه بیرونی و مشاهده‌گر خود را تغییر داده و با مفهوم ساخت آینده روبرو است. در این پارادایم انسان با طیف وسیعی از آینده‌های ممکن، محتمل و باور کردنی روبروست که رسیدن به هر کدام از آنها بستگی به سطح و کیفیت خواسته انسان یعنی آینده مطلوب وی دارد و برخلاف پارادایم اکتشافی، جبرگرایی پنهان وجود ندارد بلکه انسان کاملاً مختار است مسیر زندگی خود را خود انتخاب کند. در این پارادایم، انسان با سه سؤال اساسی روبه‌رو می‌باشد: ۱. وقوع کدام آینده‌ها ممکن است، ۲. وقوع کدام آینده محتمل است، و ۳. وقوع کدام آینده‌ها مطلوب است.

مقایسه این دو پارادایم بیانگر وجود تفاوت اساسی در شیوه برنامه‌ریزی آن دو در نگاه به آینده است. در پارادایم اکتشافی عمل برنامه‌ریزی از زمان حال شروع و به سمت آینده حرکت می‌کند و در جهت کشف نوع آینده است. در پارادایم هنجاری برنامه‌ریزی رو به درون است، یعنی با انتخاب موقعیت‌های خاص در آینده، با رویکرد پس‌نگری از آینده به امروز برنامه‌ریزی شروع می‌شود.

روش‌های آینده‌پژوهی

با توجه به پارادایم‌های بیان شده، روش‌های آینده‌پژوهی نیز به دو دسته تقسیم می‌شود، که پارادایم‌های اکتشافی منجر به شناخت آینده‌های باورپذیر و محتمل می‌گردد و در مقابل

پارادایم‌های هنجاری به سوی طراحی آینده‌های مطلوب حرکت می‌کند. بنابراین با توجه به نوع پارادایم مطالعاتی، ابزارهای مختلفی در آینده‌پژوهی استفاده می‌شود. روش‌های معمول آن عبارتند از:

۱. دیده‌بانی آینده: به مفهوم زیر نظر داشتن یک موضوع خاص با هدف شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های آینده است. دیده‌بانی علاوه بر آن برای شناسایی حوزه‌های مؤثر جهت سناریوپردازی نیز سودمند است.

۲. تکنیک دلفی: از جمله روش‌های طوفان فکری است و نوعی مشاوره از طریق خبرگان موضوع پژوهش است که پس از مراحل مصاحبه و پرسشنامه در طی گام‌های مختلف، با هدف یافتن دیدگاه‌های کارشناسانه در یک حوزه خاص انجام می‌شود.

۳. روندکاوی: این روش همانند معادلات رگرسیونی، آینده را از روی قرائن و شواهد تاریخی پیش‌بینی می‌کند. ساده‌انگارانه تعقیب روند گذشته از معایب این روش است.

۴. تجزیه و تحلیل پیشران‌ها: برای شناسایی پیشران‌هایی که روندهای آتی را شکل می‌دهند از این روش استفاده می‌شود. در این روش پس از شناسایی پیشران‌ها تعامل بین آنها مورد بررسی و مبنایی برای تدوین سناریوها، نقشه راه یا چشم‌انداز استفاده می‌گردد.

۵. سناریوپردازی: تصاویری از آینده‌های محتمل که از درون به هم وابسته هستند. سناریوها از اطلاعات مربوط به احتمالات و روندهای متنوع تصاویری باورپذیر و درون‌سازگار از آینده ایجاد می‌کنند. سناریوپردازی کمک می‌کند تا با شناسایی چالش‌ها، استراتژی‌ها تدوین گردیده و با توجه به شرایط محیطی متفاوت آینده، به هدایت صحیح امور بپردازیم (پدرام، ۱۳۸۸). شایان ذکر است که در برخی از پژوهش‌ها نیازمند استفاده ترکیبی از روش‌ها است.

آینده‌پژوهی و شیوه‌های رویارویی با آینده

چهار شیوه برای رویارویی با آینده از دیدگاه مدیریت شناسایی می‌شود که عبارتند از:

۱. واکنش زده: در این شیوه منتظر اتفاقات مانده و هیچ واکنشی از خود نشان نمی‌دهیم.

شهروندان هزینه می‌کند آنگاه می‌توان ادعا کرد که مقدمات یک فرهنگ مالیاتی خوب برای پرداخت مالیات توسط عامه مردم به وجود آمده است. به این منظور باید:

۱. مقبولیت عامه نسبت به مفهوم مالیات یعنی باور و اعتقاد عمومی نسبت به مالیات را ایجاد و گسترش داد.

۲. مردم نسبت به حکومت و شرایط سیاسی جامعه، نگاهی مثبت داشته باشند، به عبارت دیگر حکومت مورد پذیرش مردم باشد.

۳. یک باور دو طرفه بین دولت و مردم وجود داشته باشد. مالیات از آن دست ویژگی‌های نظام اجتماعی است که پذیرش آن از طرف مؤدیان و نحوه اجرای آن از طرف دولت

و حساسیت نخبگان و سازمان‌های مردم‌نهاد نسبت به آن، بسیار به ویژگی‌های فرهنگی کشور بستگی دارد. با این

توصیف، فرهنگ مالیاتی که عبارت است از، بررسی جریان فرهیختگی در عناصر مادی و معنوی پرداخت مالیات از طرف

شهروندان و دریافت آن از طرف دولت و هزینه‌کرد آن است، بسیار پیچیده خواهد بود. شناخت و آگاهی نسبت به فرهنگ

مالیاتی حاکم بر جامعه برای سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و مدیران کشور در امر برنامه‌ریزی از اهمیت بالایی برخوردار

است. وجود یک فرهنگ پیشرو مالیاتی کمک قابل توجهی به توسعه اقتصادی آن کشور می‌نماید. از سوی دیگر مدیران با

آگاهی و مطالعه عوامل دربرگیرنده ارتقای فرهنگ مالیاتی حاکم بر جامعه بهتر می‌توانند فرهنگ مالیاتی را مدیریت کرده

و توسعه دهند. تلاش در جهت ایجاد یک فرهنگ مالیاتی پیشرو و قوی در کشور می‌تواند تأثیر مهمی در کاهش

هزینه‌ها، افزایش درآمدهای دولت و ایجاد کنترل‌های مؤثر داشته باشد که نتیجه آن افزایش عدالت اجتماعی و رفاه

عمومی داشته باشد. با ایجاد یک نظام مالیاتی منسجم، اتکاء دولت به درآمدهای نفتی کم شده و بخش عظیمی از

هزینه‌های جاری و عمرانی آن تأمین می‌گردد که در این راستا تقویت فرهنگ مالیاتی امری ضروری به نظر می‌رسد.

به طور کلی می‌توان گفت که عدالت و کارکرد سازمان مالیاتی، صداقت و احساس مسئولیت مؤدیان، ساده‌سازی متون قوانین

مالیاتی و منطقی کردن مراحل اخذ مالیات، آموزش مردم با قوانین و مقررات مالیاتی، مشخص کردن نحوه خرج کردن

مالیات در جامعه و آگاه کردن مردم از اهمیت پرداخت مالیات از جمله عواملی هستند که می‌توانند بر گسترش و ارتقاء

فرهنگ مالیاتی در ایران تأثیرگذار باشد.

ضرورت ارتقاء فرهنگ مالیاتی: از آنجایی که مالیات یکی از مهم‌ترین منابع تأمین‌کننده درآمد دولت‌ها محسوب

۲. **واکنش‌گرا:** که منتظر اتفاقات مانده و سپس به حل مشکلات. فکر می‌کنیم و همواره در حال حل مشکلات گذشته هستیم.

۳. **پیش‌نگرانه:** پیش‌بینی رخدادهای آینده انجام می‌شود.

۴. **فعال:** در این مورد تمام متغیرها در اختیار ماست و برای رویارویی با آینده یک رفتار فعالانه انجام می‌دهیم.

با توجه به شیوه‌های مذکور، آینده‌پژوهی، مجموعه فعالیت‌های پیش‌نگرانه و فعال در خصوص آینده است (خزایی و محمودزاده، ۱۳۹۳).

مالیات و حوزه فرهنگی

عناصر اساسی فرهنگ - فرهنگ مالیاتی: برای شناخت فرهنگ مالیاتی، آگاهی و شناخت نسبت به فرهنگ و عناصر

آن ضروری است. اصطلاح فرهنگ به معنی جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی آن، نخستین بار به وسیله مردم‌شناس انگلیسی " ادوارد برنت تیلور" در سال ۱۸۷۱ در کتابی با عنوان "فرهنگ

ابتدایی" به کار رفت. وی در تعریف فرهنگ می‌گوید: "فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که در برگیرنده دانستی‌ها،

اعتقادات، هنرها، اخلاقیات، قوانین، عادات و هرگونه توانایی دیگری است که انسان به عنوان عضوی از جامعه به دست می‌آورد".

به اعتقاد کروبر و کلوهون، فرهنگ مجموع رفتارهای اکتسابی و ویژگی اعتقادی اعضای یک جامعه معین است.

کلمه اساسی و مهم در تعریف یاد شده کلمه "اکتسابی" است که فرهنگ را از رفتارهای برخاسته از وراثت و ویژگی‌های زیستی متمایز می‌کند (محمدی، ۱۳۷۰).

فرهنگ عبارت است از: "کیفیت یا شیوه بایسته و یا شایسته برای آن دسته از فعالیت‌های حیات مادی و معنوی انسان‌ها که مستند به طرز تعقل و احساسات تصعید شده آنان

در حیات معقول تکاملی باشد" (جعفری، ۱۳۷۹).

فرهنگ مالیاتی به معنای باورها و شناخت مردم در مورد مالیات و لزوم پرداخت آن توسط آنها است. هرگاه بتوانیم

ضرورت دریافت مالیات از مردم را به صورت مستدل و منطقی برای آنها بیان کرده، به آنان آگاهی‌های لازم را داده و برای

آنها به صورت شفاف توضیح دهیم که مالیات دریافتی از مردم و توسط دولت صرف چه هزینه‌هایی می‌شود و در صورت

نپرداختن مالیات، دولت و مردم دچار چه مشکلاتی خواهند شد و همچنین مردم به یک باور برسند که دولت مالیات

دریافتی را برای بهبود وضع جامعه و توسعه اجتماعی و رفاه

تخصیص سرمایه‌گذاری‌های لازم، با کمبود مواجه خواهد شد. وظایف و مسئولیت‌های کلانی از دولت انتظار می‌رود در حالی که منابع لازم برای عمل به آنها وجود ندارد. همچنین این امکان وجود دارد که فرار مالیاتی، باعث نارسایی در توزیع عادلانه درآمد و انباشت ثروت برای گروه‌های خاص شده و در نتیجه منجر به افزایش تنش‌های سیاسی و اجتماعی شود. گروهی که از رانت برخوردار هستند و به منابع دسترسی دارند هر روز غنی‌تر و قوی‌تر می‌شوند و در مقابل گروه‌ها و اقشاری که از این منابع استفاده نمی‌کنند هر روز عرصه‌های بیشتری را از دست بدهند.

عدالت مفهومی اساسی در حقوق انسانی است. عدالت ایجاد رابطه‌ای خاص میان اهداف متعالی انسانی و نوع زندگی انسان‌ها مانند رفاه و بهره‌برداری از مواهب جامعه چون ثروت و منزلت است. همچنین عدالت، محور و هدف بسیاری از کنش‌های کلان اجتماعی و سیاسی است. این مفهوم پیچیده، ابعاد، مصداق‌ها و شیوه‌های تحقق آن در جامعه همواره مورد توجه متفکران و کنش‌گران اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بوده است. با نگاهی به نظریات مرتبط با عدالت اجتماعی می‌توان فهمید که در نقش و جایگاه دولت در تأمین عدالت اجتماعی اشتراک نظر وجود دارد و مالیات تقریباً به عنوان یکی از ابزارهای تحقق عدالت اجتماعی پذیرفته شده است، هر چند در روش‌ها و شیوه‌ها تفاوت نظر وجود دارد. مالیات نیز یکی از ابزارهای تأمین عدالت اجتماعی است و نقش آن نیز انکارناپذیر است. اگر در گذشته اقشار خاصی از جامعه مالیات پرداخت می‌کردند امروزه همه شهروندان مالیات بر ارزش افزوده مالیات پرداخت می‌کنند و در راه تحقق عدالت اجتماعی مشارکت دارند.

از طرف دیگر بهبود نظام مالیاتی و افزایش کارایی و اثربخشی آن راهکارهای متعددی دارد و مسئله‌ای چند بعدی است و عمدتاً ترکیبی از راهکارهای قانونی، فنی و اقتصادی برای بهبود عملکرد سیستم‌های مالیاتی به کار گرفته می‌شوند. اما اولین قدم در این راه، تمایل مؤدیان به پرداخت مالیات است که اساساً فعالیت با ماهیت اجتماعی و سیاسی است. مؤدیان منفعت کوتاه‌مدتی (مبلغ مالیات) را به قصد کسب منفعتی درازمدت (خیر جمعی، رفاه عمومی و...) هزینه می‌کنند. انجام این کنش، ماهیتاً اجتماعی و سیاسی است و از عوامل مختلفی مانند اعتماد عمومی، برداشت و احساس مؤدیان از میزان تحقق عدالت در جامعه، میزان رعایت عدالت در بین مؤدیان، نحوه برخورد سازمان مالیاتی با مؤدیان، ادراک آنها درباره میزان فساد و درک قوانین و مقررات تأثیر می‌پذیرد (حسینی، ۱۳۹۷).

می‌گردد می‌تواند تکیه‌گاه مطمئنی نیز برای دستیابی به اهداف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بعضاً سیاسی واقع گردد. از این‌رو در سال‌های اخیر کلیه کشورها تلاش می‌کنند که برای تأمین هزینه‌های جاری خود سهم بیشتری را به مالیات اختصاص دهند. عدم فاصله میان دولت و مردم مهم‌ترین مسئله در پرداخت با رغبت مالیات است. زمانی که مردم بدانند هرگونه شانه خالی کردن از زیر بار مالیات، در نهایت به ضرر خود آنهاست و مانع از اجرای برنامه‌های رفاهی دولت خواهد شد، مطمئناً مالیات را با رغبت می‌پردازند و به چشم خود آثار پرداخت مالیات را در همه زمینه‌های زندگی اجتماعی خود از آموزش گرفته تا درمان و بهداشت، توسعه و عمران شهری، راه‌های ارتباطی و... مشاهده می‌کنند. در سال‌های اخیر دامنه وظایف دولت به شکل‌های گوناگون گسترش یافته و به رغم اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی، کماکان هزینه‌های دولت به مقیاس بی‌سابقه‌ای فزونی یافته و در نتیجه نیاز به منابع عظیم مالی دارد. از بین این منابع، مالیات در جهان امروز نقش اصلی را ایفا می‌کند و توجه دولت به توان و انسجام نظام مالیاتی بیش از پیش نمایان گشته است.

مالیات و حوزه اجتماعی

مالیات یکی از ابزارهای اصلی و پایدار دولت برای تأمین بودجه است. بدیهی است در یک نظام مردم‌سالار، هزینه خدمات دولت را مردم باید تأمین کنند و وابستگی به درآمدهای نفتی که سرمایه همگانی و بین‌نسلی است، بایستی قطع گردد. علاوه بر تأمین منابع مالی بودجه دولت، امروزه نقش دیگری که برای مالیات تعیین شده، مدیریت و سیاست‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی است. دولت می‌تواند در کنترل و مدیریت عرضه و تقاضا و نیز توسعه بخش‌های مختلف اقتصاد از سیاست‌های مالیاتی بهره گیرد.

کاربرد دیگر مالیات، بهبود گردش مالی و توزیع درآمد در جامعه است و می‌توانیم از آن به عنوان ابزاری برای گسترش عدالت در جامعه و مبارزه با فساد استفاده نماییم. لذا می‌توان گفت که مالیات سالم‌ترین و بهترین راه برای اداره کشور می‌باشد و در این امر تردیدی وجود ندارد. از این‌رو وجود یک نظام مالیاتی کارآمد، از ضروریات است.

پذیرش مسئولیت پرداخت مالیاتی و اعتقاد به مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر به پایبندی به قوانین و مقررات مالیاتی و عدم تلاش برای فرار و اجتناب مالیاتی می‌گردد. پیامدها و آثار فرار مالیاتی بسیار وسیع است. فرار مالیاتی منابع دولت را کاهش می‌دهد. در نتیجه، دولت در

پیشینه پژوهش

مطالعات سوابق پیشینه پژوهش نشان داد که تاکنون هیچ‌گونه پژوهش مشابهی در راستای "آینده‌پژوهی نظام مالیاتی در ایران: از منظر فرهنگی - اجتماعی"، صورت نپذیرفته است.

در پژوهش‌های پیشین، بیشتر به موجب سوابق تاریخی در جهت شناسایی عوامل مؤثر در نظام مالیاتی پرداخته‌اند، ولیکن محدودیت اساسی در آن پژوهش‌ها این است که رویدادها و روندها یک به یک، و بدون آنکه اشاره آشکاری به تأثیر احتمالی آنها بر یکدیگر شود، مورد بررسی و یا پیش‌بینی قرار گرفته‌اند. از آنجایی که اغلب رویدادها و روندها کم‌وبیش و به گونه‌ای با یکدیگر مرتبط هستند، اکثر تحلیلگران معتقدند که احتمال هر رخداد، تا حدی مشروط به وقوع سایر رخدادها است. لذا در این پژوهش تا حدودی کاستی‌های موجود در روش دلفی را در ساز و کار کشف ماتریس تأثیرات متقابل^۴ برطرف ساخته است. در این پژوهش علاوه بر شناسایی پیشران‌ها، با ارزیابی نوع و میزان تأثیرات آنها بر یکدیگر، نوع پیشران‌ها در نظام مالیاتی کشور تبیین و اولویت‌های آنها نیز بیان می‌گردد. این موضوع را می‌توان از مباحث نوآوری در مقایسه با سایر پژوهش‌ها یاد کرد.

لک و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "آینده‌پژوهی در تحقیقات و آموزش حسابداری، پیش‌بینی نمودند که تحقیقات و پژوهش‌های آینده حسابداری در سطح بین‌المللی در راستای اندازه‌گیری اثرات اجتماعی گزارشات مالی و حسابداری، ایفای وظیفه مباشرت اجتماعی، تأکید بر اندازه‌گیری و گزارشگری اثرات معاملات بر جامعه پیرامون خود، نزدیک کردن تحقیقات و پژوهش‌های حسابداری به روش‌های عملی حسابداری در حوزه عمل، تلاش در جهت تدوین استانداردهای بین‌المللی حسابداری به منظور پاسخگویی به نیاز حرفه در سطح عمل و در سازمان‌ها و نهادهای چندمنظوره و تدوین روش‌های حسابداری جدید به منظور پاسخگویی و رفع نیازهای جدید استفاده‌کنندگان و تصمیم‌گیرندگان در فضای اقتصادی و کسب و کار جدید می‌باشد.

زمانی اسکندری و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهش، آینده‌نگاری پیشران‌های حوزه آموزش و پژوهش در نظام مالیاتی ایران؛ آموزش‌های موردکاو و ایجاد انگیزه مامورین مالیاتی را با تأثیرگذاری بالا و آموزش علوم رفتاری و تک‌ریم ارباب رجوع را از مجموعه پیشران‌های تأثیرپذیر عنوان نموده و آموزش‌های استفاده جدید از امکانات و نرم‌افزارهای روز را

به عنوان پیشران‌های خروجی یاد کردند.

نیک‌اندیش و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهش خود مبنی بر "تأثیر نوع فعالیت اشخاص حقوقی بر اختلاف بین مالیات ابرازی و مالیات قطعی (مطالعه موردی: امور مالیاتی خراسان جنوبی)"، دریافتند که نوع فعالیت مؤدیان تأثیر معناداری بر روی اختلاف مذکور دارد.

باباجانی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهش خود با عنوان "آینده‌پژوهی حسابداری مدیریت: از منظر آموزش و پژوهش"، دریافتند که وضعیت حسابداری مدیریت، مطلوب نیست و برای بهبود آینده آن باید تلاش مضاعف نمود. از نظر خبرگان مرحله دلفی فازی، بحران آموزش و پژوهش مهم‌ترین پیشران تأثیرگذار در آینده است و بر این موضوع دلالت دارد که وضعیت آموزش و پژوهش نابه‌سامان است و خواهد بود، طوری که خبرگان شرایط آن را به عنوان بحران تأیید کرده‌اند. ارتباط دانشگاه‌ها و صنایع در جایگاه دوم قرار دارد و دلالت بر این موضوع دارد در آینده دانشگاه‌ها برای بهبود روابط خود با صنایع، تلاش مضاعف خواهند کرد.

حیدری و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهش انجام گرفته تحت عنوان "ارائه الگوی پارادایمی فرهنگ مالیاتی نزد مؤدیان مالیاتی شهر اصفهان (پژوهش کیفی) در حوزه جامعه‌شناسی اقتصادی"، الگوی خود را بدین شکل ارائه نمودند، الگوی پارادایمی ارائه شده شامل سه بعد شرایط، عمل - تعامل‌ها و پیامدها است که بر مبنای نتایج پژوهش در بعد شرایط شامل شرایط علی (اقتصاد رانت‌جویانه، نظام‌مندی مالیات، شفافیت قوانین مالیاتی، اقتدارگرایی مالیاتی)، شرایط زمینه‌ای (هزینه روانی تمکین، انصاف رویه‌ای مالیاتی)، کنش متقابل واگرا و اعتماد متقابل کنشگران) و شرایط مداخله‌گر (عدالت مالیاتی، سلامت اقتصادی مسئولین، پاسخگویی مالیاتی و کارآمدی مصارف مالیات) در بعد عمل - تعامل (مالیات به مثابه نفع مشترک، مالیات به مثابه تکلیف و تمکین جبرمحور) و در بعد پیامدها (نارضایتی مؤدیان، غیرشفاف شدن فعالیت‌های اقتصادی و تقویت اقتصاد سایه) است که حول یک مقوله هسته به نام "مطالبه‌گری نامتوازن غیرهنجارمند" شکل گرفته‌اند.

خنکا (۱۳۹۷)، در آینده‌پژوهی حسابداری مدیریت ایران، به ۴ سناریوی قوی و ۱۱ سناریوی با عدم‌سازگاری یک و ۹۷ سناریو با سازگاری ۲، دست یافته و نوع استراتژی تهاجمی را برای حسابداری مدیریت ایران پیشنهاد دادند.

باباجانی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهش خود تحت عنوان "آینده‌پژوهی حسابداری مدیریت: از منظر علم و فن آوری اطلاعات نشان دادند که وضعیت حسابداری مدیریت مطلوب

سایر ارزشها، پول ارزشها (دیجیتالی) و تغییرات انتظارات اجتماعی است.“

کرل (۲۰۱۳)، در بررسی آینده حسابداری مدیریت، عوامل تأثیرگذار بر تغییر در حسابداری مدیریت را به حوزه‌های اجتماعی و جمعیت شناختی، گسترش تنوع فرهنگی، ساختار سنی نیروی کار، هزینه و سهولت دسترسی به آموزش عالی، گسترش حوزه اندازه‌گیری و سنجش ارزش و قرآیند تجارت، تقسیم نمودند. و همچنین، محرک تغییر، چالش‌های سازمانی مقابل شرکت‌ها و سازمان‌ها را تشریح و در نهایت وظیفه حسابداری و حسابداران مدیریت را برای کمک به مدیران عنوان نمودند.

تلها (۲۰۱۰)، مشارکت در کارهای مدیریتی و مشارکت در تدوین استراتژی‌های شرکت را از مجموعه عوامل مهم و مؤثر در آینده حوزه حرفه و رویه‌های حسابداری برشمردند.

سؤال‌های پژوهش

با توجه به هدف پژوهش مبنی بر شناسایی و ارزیابی پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کشور، سؤالات پژوهش به شرح زیر مطرح گردیده است:

۱. پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کدامند؟
۲. ضمن بررسی سیستم، روابط (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) بین این پیشران‌ها چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

در انجام این پژوهش از منظر استدلال، از دو منطق قیاسی و استقرایی استفاده گردیده است. نظر به دنبال پاسخگویی به نیازها و حل مشکلات حاضر در نظام مالیاتی و استفاده از نتایج حاصله از این تحقیق در تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان، این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی (تصمیم‌گرا) بوده و از طرفی از آنجایی که این پژوهش می‌تواند تحقیقات پیشین را توسعه و آنها را تکمیل نماید بعنوان پژوهش توسعه‌ای قلمداد می‌گردد. با توجه به اینکه در این پژوهش ابتدا از طریق تحلیل اکتشافی، مبانی تئوریک آن مشخص و پس از تعیین چارچوب تئوریک (آینده‌پژوهی و ابعاد فرهنگی-اجتماعی در مالیات)، برای سنجش معیارهای مربوطه پرسشنامه‌ای تهیه و از طریق آن از دیدگاه خبرگان آگاه شدیم (کیفی) و سپس از طریق روش‌ها و نرم‌افزارهای مربوطه، تجزیه و تحلیل‌های آماری خود را انجام داده‌ایم (کمی)؛ این نوع پژوهش از منظر فرایند اجرا، یک پژوهش

نمی‌باشد و مطابق با نظر خبرگان توسعه نرم‌افزارها و سیستم‌های حسابداری هوشمند مهم‌ترین پیشران تأثیرگذار خواهد بود و دلالت بر این موضوع دارد که در آینده، فناوری در سیستم‌های حسابداری نفوذ کرده و سیستم‌های حسابداری هوشمند خواهند شد. همچنین هوشمندی کسب و کار نیز در جایگاه دوم قرار دارد و گسترش استفاده از فناوری‌های شخصی و رایانش ابری در کسب و کارها به طور مساوی در رتبه سوم قرار دارند.

بابایی (۱۳۹۶)، در بررسی تجربی پیامدها و چالش‌های اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده (VAT) در نظام مالیاتی ایران، دریافته‌اند که به دلیل چالش‌های اجرایی این قانون، تا حدود زیادی بر عملکرد اقتصادی دولت تأثیرگذار است.

نعیمی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهش انجام شده تحت عنوان آینده‌پژوهی در حوزه نظام حسابرسی تأکید بر نقش فناوری اطلاعات، آینده‌پژوهی را به عنوان رهیافتی نوین با نگاهی استراتژیک به فناوری اطلاعات، که می‌تواند برای حل معضلات نظام حسابرسی کارساز باشد، معرفی نمودند.

زمانی اسکندری و همکاران (۲۰۲۱)، در بررسی و تبیین موقعیت استراتژیک مدیریت سیستم مالیاتی ایران- با رویکرد آینده‌پژوهی؛ به نوع استراتژی تهاجمی دست یافتند.

نتایج پژوهش انجمن حسابداران خبره انگلیس (۲۰۱۶)، نشان داد قوانین و مقررات، فناوری‌های دیجیتال، انتظارات جامعه از حرفه و جهانی‌سازی، پیشران‌های اصلی آتی حسابداری هستند.

زین‌الدین و همکاران (۲۰۱۶)، چالش‌های پیش روی آینده در حسابداری را در: ۱. محیط تجاری شامل؛ جهانی شدن، سرعت تغییرات در فناوری، ۲. کسب و کار شامل؛ تجارت الکترونیکی بین شرکتی و شرکت به مشتری، ۳. ابزارهای حسابداری؛ از قبیل ابزارهای حسابداری مدیریت، بهابایی، برنامه‌ریزی و سیستم‌های یکپارچه برای مدیریت پیچیدگی تجارت، مهارت‌های سازمانی، تحلیلی و خلاقانه، عنوان نمودند.

انجمن حسابداری خبره انگلیس و انجمن حسابداران مدیریت (۲۰۱۳)، با همکاری یگدیگر به شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده حسابداری در سه دوره کوتاه‌مدت (تا ۴ سال)، میان‌مدت (۴ تا ۱۰ سال) و بلندمدت (بیش از ۱۰ سال) در آسیا و اقیانوسیه پرداختند و بیان نمودند که: ”تأثیرگذارترین متغیر در کوتاه‌مدت عبارت است از: محیط زیست، علم و فناوری؛ در میان‌مدت: مهارت‌های حسابداری و قدرت‌های اقتصادی نوظهور؛ و در بلندمدت: تغییر ذخایر ارزی از دلار به

آمیخته است.

فرآیند اجرای پژوهش

با توجه به توضیحات داده شده در مبانی نظری و روش پژوهش، فرآیند اجرای پژوهش، مطابق نمودار ۱، است.

قلمرو پژوهش

قلمرو موضوعی: قلمرو موضوعی پژوهش، بررسی پیشران‌های حوزه فرهنگی - اجتماعی در نظام مالیاتی ایران است.

قلمرو زمانی: قلمرو زمانی پژوهش شامل جمع‌آوری نظرات خبرگان، پرسشنامه باز، مصاحبه، دلفی فازی، ماتریس اثرات متقاطع (میک مک)، طی دوره زمانی ۹۸-۹۹ می‌باشد. با توجه به مبانی آینده‌پژوهی افق زمانی پژوهش دوره ۲۰ سال آینده

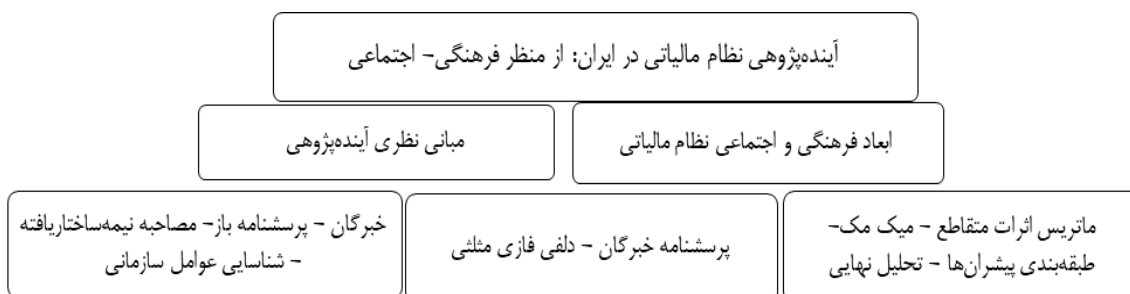
همچنین از منظر روش شناختی، تحقیق پیمایشی (زمینه‌یابی) بوده و به دنبال آن بوده‌ایم که از طریق نظرخواهی از گروه نمونه انتخاب شده (مدیران سازمان امور مالیاتی)، نظر یک جامعه آماری را درباره موضوع پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در نظام مالیاتی ایران بدانیم. در بخش پژوهش توصیفی - پیمایشی، از طریق پرسشنامه‌ها و مصاحبه‌های انجام گرفته شده از طریق خبرگان موضوع مورد پژوهش، پیشران‌های مؤثر در حوزه فرهنگی - اجتماعی بر نظام مالیاتی ایران را تعیین و نظرات آنها تجزیه و تحلیل گردیده است. (دیانتی دیلمی، ۱۳۹۶).

با توجه به توضیحات مذکور پیاز پژوهش به شرح جدول ۲، آمده است.

جدول ۲. پیاز پژوهش

منظر پژوهش	روش پژوهش
رویکرد (پارادایم فکری)	طبیعت‌گرایانه (تجربی)
هدف پژوهش	توسعه‌ای، کاربردی، اکتشافی
ماهیت پژوهش	اصیل (دست اول)
ماهیت داده‌ها	آمیخته
روش شناخت	تاریخی، توصیفی، پیمایشی (زمینه‌یابی)، اقدام‌پژوهی
نوع استدلال	قیاسی - استقرایی
بعد زمان	تحقیق آینده‌نگر
طول مدت زمان	مقطعی
روش‌های جمع‌آوری داده	مصاحبه، کتابخانه‌ای، پرسشنامه و اسنادکاوی
روش تحلیل داده‌ها	تحلیل محتوا، نرم‌افزارهای میک‌مک و سناریویوارد

* منبع: کتاب روش تحقیق در حسابداری (دیانتی دیلمی، ۱۳۹۶)

نمودار ۱. فرآیند اجرای پژوهش

است.

چشم‌انداز آتی، مبنای تحقیق را فراهم نموده و با استفاده از تکنیک‌های آماری و همچنین اطلاعات گردآوری شده در مراحل بعدی از طریق روش‌های پانل خبرگان، پرسشنامه باز، مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته، دلفی فازی، و تحلیل ماتریس اثرات متقاطع با نرم‌افزار میک مک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این تحقیق کیفی، نمونه‌گیری مورد نیاز، نمونه‌گیری نظری با روش گلوله‌برفی که به منظور انتخاب هدفمند و مناسب نمونه است، صورت پذیرفته است. مشاهده یا نمونه تا جایی افزوده شد که دیگر هیچ‌گونه اطلاعات جدیدی به‌دست نیامد.

پانل خبرگان، پرسشنامه باز و مصاحبه نیمه ساختاریافته
ابتدا طی تماس تلفنی و همچنین ارتباط از طریق شبکه‌های اجتماعی با خبرگان و نشست‌های تخصصی پانل خبرگان (جدول ۳) به صورت مصاحبه حضوری (دو نفری، سه نفری و چهارنفری)، موضوع مورد پژوهش را در میان گذاشته و پیشران‌های مؤثر در حوزه فرهنگی- اجتماعی نظام مالیاتی کشور در حال حاضر و آینده با ایشان مورد بحث و پیش‌نویس پیشران‌ها تهیه گردید.

دلفی فازی

تکنیک دلفی یک فرآیند قوی مبتنی بر ساختار ارتباطی گروهی است که با هدف دستیابی به نظرات خبرگان استفاده

قلمرو مکانی: قلمرو مکانی پژوهش کشور ایران است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش، ۲۶ نفر از مدیران عالی رتبه سازمان امور مالیاتی کشور است که از ایشان به عنوان خبرگان پژوهش یاد می‌شود، که شامل: معاونان رئیس سازمان امور مالیاتی کشور، رئیس و چند تن از رؤسای شعب شورای عالی مالیاتی کشور، رئیس مرکز عالی دادخواهی مالیاتی (۲۵۱ مکرر) و نمایندگان وزیر امور اقتصادی در آن مرکز، چند تن از مدیران و معاونین مدیرکل امور مالیاتی مؤدیان بزرگ و مناطق شمال، جنوب و مالیات بر ارزش افزوده شهر و استان تهران و چند تن از روسای محترم امور مالیاتی بخش‌های حسابرسی عملکرد و ارزش افزوده شهر و استان تهران و تعدادی از حسابداران رسمی عضو شورای عالی جامعه حسابداران رسمی ایران می‌باشند. اطلاعات عمومی خبرگان در جدول ۳، عنوان گردیده است.

روش و ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها

جمع‌آوری داده‌های اولیه پژوهش با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی و با مراجعه به اسناد و مدارک موجود (اسنادکاوی) و مشاهده عینی مشکلات مالیاتی حال حاضر و

جدول ۳. اطلاعات عمومی خبرگان

مدرک تحصیلی			سابقه (سال)				رشته تحصیلی				شغل		
کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	بیش از ۳۰	۲۵-۳۰	۲۰-۲۵	کمتر از ۲۰	سایر	مدیریت	اقتصاد	حسابداری	استاد و مدیر اجرایی	مدیر اجرایی	استاد دانشگاه
۲	۱۴	۱۰	۸	۶	۱۰	۲	۲	۳	۵	۱۶	۴	۲۰	۲

جدول ۴. اعداد فازی مثلثی طیف لیکرت ۵ درجه

عبارات توصیفی	خیلی مخالفم	مخالفم	خنثی (متوسط)	موافقم	خیلی موافقم
مقادیر فازی	۱	۲	۳	۴	۵
اعداد فازی مثلثی	(۰ و ۰ و ۰,۲۵)	(۰,۲۵ و ۰,۲۵ و ۰,۵)	(۰,۲۵ و ۰,۵ و ۰,۷۵)	(۰,۷۵ و ۰,۷۵ و ۱)	(۰,۷۵ و ۱ و ۱)

فرهنگی - اجتماعی و در اولویت تأیید شدند. نتایج دلفی فازی در جدول ۷، ارائه شده است.

نتایج ماتریس اثرات متقاطع - میک مک

خروجی نرم افزار میک مک نشان داد که درجه پرشدگی ماتریس ۱۰۰ درصد است. در این پژوهش جهت تحلیل ماتریس از معیار مد، که بهترین روش مطرح شده است، استفاده گردیده است (اصغرپور، ۱۳۹۶). این ماتریس براساس شاخص های آماری با ۲ بار چرخش داده ای از مطلوبیت و بهینه شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار شده که طبق جدول ۸ و ۹، حاکی از روایی بالای ماتریس اثرات متقاطع و همبستگی بالای پاسخ های خبرگان آن است.

ارزیابی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پیشران ها

توزیع و پراکنش پیشران ها در صفحه مختصات، حاکی از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است. به نحوی که در سیستم های پایدار پراکنش پیشران ها به صورت L است. یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند. در سیستم های پایدار مجموعاً سه دسته شامل متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی)، متغیرهای مستقل و متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای خروجی) قابل مشاهده است. در مقابل در سیستم های ناپایدار، وضعیت پیچیده تر از سیستم های پایدار است. در این سیستم ها پیشران ها در حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و متغیرها در اکثر مواقع حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می دهند. با توجه پراکنش نمودار ۲، حاصل شده در این پژوهش، سیستم از نوع ناپایدار می باشد.

تحلیل تأثیرات مستقیم پیشران ها بر یکدیگر

در تحلیل این پژوهش، پیشران ها به پنج گروه زیر تقسیم شدند و در جدول ۱۰، به رتبه بندی آنها اقدام گردیده است:

پیشران های تأثیرگذار: این پیشران ها، با تأثیرگذاری بالا در

می شود. در این روش، پاسخ خبرگان در قالب اعداد قطعی بیان می شود، از آنجایی که افراد خبره از شایستگی های ذهنی خود برای بیان نظر استفاده می کنند، این نشان دهنده احتمالی بودن عدم قطعیت حاکم بر این شرایط است. جهت شناسایی پیشران های مؤثر نهایی از اعداد فازی مثلثی، طبق جدول ۴، استفاده شده است.

جهت تأیید و غربالگری شاخص ها در این مرحله میانگین هندسی حدهای پایین، متوسط و بالای اعداد فازی مثلثی هر پیشران را محاسبه نموده تا به اعداد فازی برسیم. سپس با یکی از روش های فازی زدایی (روش مرکز ثقل) دیفازی شده و در نهایت با مقایسه این عدد فازی نهایی با مقدار آستان مطابق جدول ۵، پیشران مورد بحث، تأیید یا رد گردیده است.

آزمون روایی و پایایی

بررسی روایی پرسشنامه معمولاً با شیوه دلفی و یا نظرخواهی از خبرگان صورت می گیرد که در این پژوهش نیز از این طریق صورت پذیرفته، جهت بررسی پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ به وسیله نرم افزار SPSS استفاده گردیده، که نتایج آن در جدول ۶، آمده است.

یافته های پژوهش

نتایج دلفی فازی

به منظور تحلیل و استخراج پیشران های نهایی برای مرحله بعد (میک مک) از دلفی فازی استفاده گردید. به این منظور ابتدا پاسخ های توصیفی (کلامی) خبرگان مطابق طیف لیکرت به اعداد فازی (۱ تا ۵) تبدیل و سپس بر اساس دلفی فازی مثلثی هر یک از این اعداد مطابق حدود تعریف شده، به اعداد فازی مثلثی تبدیل شده است. در ادامه پس از محاسبات میانگین هندسی فازی هر یک از حدود پایین، وسط و بالای اعداد فازی، این اعداد با روش دی فازی مرکز ثقل، دی فازی شده تا یک میانگین هندسی فازی نهایی به دست آید. در پایان چنانچه مقدار میانگین هندسی دی فازی شده داده های فازی حاصل از نظرات خبرگان با حد آستانه مذکور برابر و یا از آن بیشتر بوده باشد به عنوان پیشران های مؤثر در حوزه

جدول ۵. فازی زدایی روش مرکز ثقل

فرمول فازی زدایی	میانگین حد پایین	میانگین حد وسط	میانگین حد بالا
$X = \frac{L+4M+U}{6}$	L	M	U

جدول ۶. نتایج آزمون پایایی

شرح	تعداد	درصد	تعداد پرسش ها	آلفای کرونباخ
نمونه های مورد آزمون	۲۶	۱۰۰	۱۵	۰٫۹۵،۴٪

* یافته های پژوهشگر

جدول ۷. پیشران‌های مؤثر حوزه فرهنگی- اجتماعی در نظام مالیاتی (نتایج دلفی فازی)

شماره پیشران	شرح پیشران (سؤال)	میانگین هندسی فازی حد پایین	میانگین هندسی فازی حد وسط	میانگین هندسی فازی حد بالا	میانگین هندسی دلفی فازی شده	میانگین موزون فازی هر پیشران	وضعیت با آستانه ۰.۸۳*
۳۸	ایمان و باور و اعتقاد مردم به پرداخت مالیات از نگاه مؤثر بودن آن در جامعه	۰.۶۱۵	۰.۸۷۲	۰.۹۸۹	۰.۸۴۸	۰.۸۳۷	پذیرش
۳۹	توجه به عدالت و انصاف در اجرای یکسان قانون نسبت به همه افراد در جامعه	۰.۶۴۲	۰.۸۹۵	۰.۰۰۰.۱	۰.۸۷۰	۰.۸۵۳	پذیرش
۴۰	افزایش مسئولیت اجتماعی جامعه و دولت در خصوص مالیات (پاسخگویی متقابل)	۰.۵۹۹	۰.۸۵۸	۰.۹۷۸	۰.۸۳۵	۰.۸۲۷	رد
۴۱	استفاده مردم از خدمات متقابل پرداخت مالیات (مجاب مردم از ایجاد رفاه حاکمیت)	۰.۶۱۵	۰.۸۷۲	۰.۹۸۹	۰.۸۴۸	۰.۸۳۷	پذیرش
۴۲	تحول اساسی در چارچوب حاکمیتی ایران جهت افزایش سرمایه اجتماعی مهم به عنوان اعتماد به دولت (حاکمیت)	۰.۶۴۲	۰.۸۹۵	۰.۰۰۰.۱	۰.۸۷۰	۰.۸۵۳	پذیرش
۴۳	ارتقا فرهنگ از طریق گسترش باورهای دینی- مذهبی در قالب امری واجب و تکلیفی شرعی از طریق مراجع دینی	۰.۴۰۱	۰.۵۶۹	۰.۷۷۱	۰.۵۷۵	۰.۵۸۷	رد
۴۴	ارتقا فرهنگ مالیاتی از طریق آموزش‌ها و بسترسازی در کتب درسی (مدارس تا دانشگاه‌ها) به منظور ایجاد مجموعه ای از باورها و اعتقادات در قالب هویت فردی و اجتماعی	۰.۵۱۶	۰.۷۷۵	۰.۸۷۰	۰.۷۴۸	۰.۷۱۵	رد
۴۵	آگاهی مردم از قوانین و مقررات مالیاتی شفاف، به منظور اطلاع از حقوق و تکالیف خود و مزایا و مخاطرات انجام تکالیف قانونی	۰.۵۴۵	۰.۸۰۳	۰.۹۷۸	۰.۷۸۹	۰.۷۸۸	رد
۴۶	شاخص‌های حکمرانی حاکمیت (رضایت از دولت- پاسخگویی- امین- پاکدستی و...)	۰.۶۱۵	۰.۸۷۲	۰.۹۸۹	۰.۸۴۸	۰.۸۳۷	پذیرش
۴۷	مشخص نمودن آثار پرداختی مالیات در جامعه (شفاف‌سازی نحوه چگونگی مصرف مالیات وصولی در امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، عمرانی، زیربنایی و...)	۰.۶۴۵	۰.۹۰۱	۰.۹۸۹	۰.۸۷۳	۰.۸۵۶	پذیرش
۴۸	تغییرات نسلی و سبک زندگی	۰.۳۹۳	۰.۶۳۳	۰.۸۶۲	۰.۶۳۱	۰.۶۵۱	رد
۴۹	NGOها (سازمان‌های مردم نهاد)	۰.۳۹۸	۰.۵۶۹	۰.۸۱۴	۰.۵۸۱	۰.۶۰۶	رد
۵۰	نظام اطلاع‌رسانی جهت حمایت از مالیات (رسانه ملی و...)	۰.۵۰۱	۰.۷۶۱	۰.۹۵۷	۰.۷۵۱	۰.۷۵۶	رد
۵۱	انعکاس مطالبات مردم از طریق رسانه ارتباط جمعی و پاسخگویی نظام مالیاتی	۰.۴۸۸	۰.۷۵۰	۰.۹۴۶	۰.۷۳۹	۰.۷۴۷	رد
۵۲	بومی‌سازی ایرانی- اسلامی حوزه مالیات	۰.۳۳۸	۰.۵۷۰	۰.۷۵۸	۰.۵۶۲	۰.۵۵۸	رد

جدول ۸. نتایج ماتریس اثرات متقاطع - میک مک

شماره پیشران	۳۸	۳۹	۴۱	۴۲	۴۶	۴۷	جمع اثرات
۳۸	۰	۳	۳	۳	۳	۳	۱۵
۳۹	۳	۰	۳	۳	۳	۳	۱۵
۴۱	۳	۳	۰	۳	۳	۳	۱۵
۴۲	۳	۳	۳	۰	۳	۳	۱۵
۴۶	۳	۳	۳	۳	۰	۳	۱۵
۴۷	۳	۳	۳	۳	۳	۰	۱۵
جمع اثرات	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۹۰

* یافته‌های پژوهشگر

جدول ۹. تحلیل کلیات داده‌های ماتریس اثرات متقاطع

شاخص	ابعاد	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	درجه پرشدگی
ارزش	۶	۲	۶	۰	۰	۳۰	٪۱۰۰

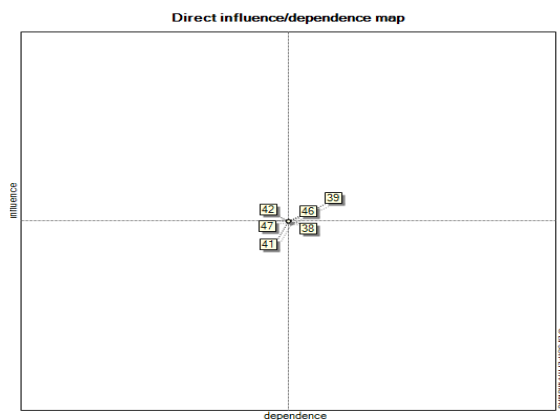
* یافته‌های پژوهشگر

تبدیل شدن به پیشران‌های کلیدی سیستم را دارا هستند. با توجه به خروجی نرم‌افزار، هیچ یک از پیشران‌ها در این حوزه وجود ندارد.

پیشران‌های هدف (شرط): این پیشران‌ها، در زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه مختصات قرار گرفته و نتایج تکاملی سیستم بوده و نمایانگر اهداف ممکن در یک سیستم هستند. با ایجاد تغییرات در این پیشران‌ها می‌توان به تکامل سیستم (ارتقاء کارایی سیستم) طبق برنامه و هدف خود دست یافت. با توجه به خروجی نرم‌افزار، هیچ یک از پیشران‌ها نیز در این حوزه وجود ندارد.

پیشران‌های وابسته (تأثیرپذیر): این دارای وابستگی قوی و هدایت ضعیف هستند این پیشران‌ها اصولاً تأثیرپذیری بالا ولیکن تأثیرگذاری کمی روی سیستم دارند، در جنوب شرقی مختصات قرار می‌گیرند و از آنها به عنوان پیشران‌ها نتیجه (خروجی) نیز یاد می‌شود. با توجه به خروجی نرم‌افزار، هیچ یک از پیشران‌ها در این حوزه وجود ندارد.

پیشران‌های مستقل: پیشران‌های مستقل دارای وابستگی و هدایت بالا می‌باشند. به عبارتی دیگر تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کم از ویژگی‌های این پیشران‌ها است که در ناحیه جنوب غربی صفحه مختصات قرار دارند. با توجه به خروجی

نمودار ۲. توزیع و پراکنش پیشران‌ها

ناحیه شمال غربی مختصات قرار می‌گیرند که از آنها پیشران‌های ورودی هم یاد می‌شود. با توجه به خروجی نرم‌افزار، هیچ یک از پیشران‌ها در این حوزه وجود ندارد.

پیشران‌های دو وجهی: مهم‌ترین ویژگی این پیشران‌ها این است که به طور همزمان دارای دو ویژگی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا هستند و هر عملی بر روی این پیشران‌ها بر روی سایر پیشران‌ها نیز واکنش و تغییر ایجاد می‌نماید.

پیشران‌های ریسک: این پیشران‌ها، حول خط قطری ناحیه شمال شرقی مختصات قرار گرفته و ظرفیت بالایی برای

نرم‌افزار، هیچگونه پیشران در این گروه وجود نداشته است.

پیشران‌های تنظیمی: این پیشران‌ها در نزدیکی مرکز ثقل صفحه مختصات قرار دارند و به طور کلی حالت تنظیمی داشته و برخی مواقع به عنوان اهرمی ثانویه عمل می‌کند. بسته به شرایط در خصوص چشم‌اندازها و اهداف، این پیشران‌ها قابل ارتقاء به پیشران‌های تأثیرگذار و دو وجهی و یا تأثیرپذیری هستند. با توجه به خروجی نرم‌افزار، همه پیشران‌های تعیین شده در حوزه فرهنگی-اجتماعی در این حوزه وجود دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

سازمان‌ها برای مواجهه با چالش‌های آینده و پاسخگویی به موقع به نیازهای مشتریان خود باید از قدرت درک و طراحی آینده برخوردار باشند. بر همین اساس توصیه می‌گردد که در سازمان امور مالیاتی کشور نیز، فرهنگ آینده‌پژوهی به عنوان بخش مهمی از فرهنگ سازمانی منظور گردد. در پارادایم نوین مطالعات آینده، آینده‌پژوهی مجموعه‌ای از روش‌های مختلف کمی و کیفی است که آینده‌های قوی یا محتمل، باورکردنی (سازگاری بالا) و ضعیف را ترسیم نموده و تصمیم‌گیرندگان را برای مواجهه با این آینده‌ها یاری می‌دهد. این پژوهش با هدف شناسایی و ارزیابی پیشران‌های مؤثر در حوزه فرهنگی، اجتماعی نظام مالیاتی ایران، با رویکرد آینده‌پژوهی به روش دلفی فازی و با استفاده از نظرات خبرگان مالیاتی صورت پذیرفته است. مطابق توضیحات مفصل در بخش‌های قبل، براساس مطالعات کتابخانه‌ای، تحقیقات میدانی و روش‌های پانل خبرگان مالیاتی از طریق

گلوله برفی (روش نمونه‌گیری هدفمند)، پرسشنامه باز و مساحبه نیمه ساختار یافته و همچنین مطالعه مبانی نظری آینده‌پژوهی و مالیات، در ابتدا ۱۵ پیشران به عنوان حوزه فرهنگی، اجتماعی پیشران‌های مؤثر در نظام مالیاتی کشور شناسایی شده که جهت نهایی کردن نظرات خبرگان پرسشنامه دلفی فازی به ایشان ارسال گردید. پس از حصول پاسخ‌های خبرگان، داده‌های کیفی بر اساس روش دلفی فازی مثلثی به اعداد فازی مثلثی تبدیل و داده‌های کمی به دست آمده، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این مرحله از دلفی فازی با توجه به حد آستانه تعریف شده، ماتریس اثرات متقاطع تعداد ۶ پیشران (۶*۶) به عنوان پیشران‌های مؤثر تنظیم گردیده که مجدداً جهت شناسایی و ارزیابی نوع و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری میان پیشران‌ها، به خبرگان ارسال شد.

جهت پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر "پیشران‌های استراتژیک و آینده‌ساز در حوزه فرهنگی-اجتماعی نظام مالیاتی کدامند؟"، پس از کسب پاسخ‌های ماتریس اثرات متقاطع، جهت نهایی کردن پیشران‌های استراتژیک بر اساس شاخص آماری مد، داده‌های نهایی وارد نرم‌افزار میک مک گردید که در نهایت هر ۶ پیشران به شرح زیر، به عنوان پیشران مؤثر، انتخاب شد:

ایمان و باور و اعتقاد مردم به پرداخت مالیات از نگاه مؤثر بودن آن در جامعه (روحیه مالیاتی)،
توجه به عدالت و انصاف در اجرای یکسان قانون نسبت به همه افراد در جامعه،
استفاده مردم از خدمات متقابل با پرداخت مالیات (مجاب مردم از ایجاد رفاه حاکمیت)،

جدول ۱۰. رتبه‌بندی تأثیرات پیشران‌ها بر همدیگر

رتبه	اثرات مستقیم				اثرات غیرمستقیم (بالقوه)			
	شماره پیشران	تأثیرگذاری	شماره پیشران	تأثیرپذیری	شماره پیشران	تأثیرگذاری	شماره پیشران	تأثیرپذیری
۱	۳۸	۱۶۶۶	۳۸	۱۶۶۶	۳۸	۱۰۳۸	۳۸	۱۶۶۶
۲	۳۹	۱۶۶۶	۳۹	۱۶۶۶	۳۹	۱۰۳۸	۳۹	۱۶۶۶
۳	۴۱	۱۶۶۶	۴۱	۱۶۶۶	۴۱	۱۰۳۸	۴۱	۱۶۶۶
۴	۴۲	۱۶۶۶	۴۲	۱۶۶۶	۴۲	۱۰۳۸	۴۲	۱۶۶۶
۵	۴۶	۱۶۶۶	۴۶	۱۶۶۶	۴۶	۱۰۳۸	۴۶	۱۶۶۶
۶	۴۷	۱۶۶۶	۴۷	۱۶۶۶	۴۷	۱۰۳۸	۴۷	۱۶۶۶

نظام مالیاتی را پیشران‌های تنظیمی تشکیل می‌دهند که برخی مواقع به‌عنوان اهرم ثانویه عمل می‌کنند. بسته به شرایط در خصوص چشم‌اندازها و اهداف، این پیشران‌های قابل ارتقاء به پیشران‌های تأثیرگذار و دو وجهی و یا تأثیرپذیر هستند. نتایج حاصل از پژوهش بر اساس تحلیل دلفی فازی و ماتریس اثرات متقابل، نشان داد که پیشران‌های حوزه فرهنگی، اجتماعی در اولویت اساسی هستند. لذا سازمان امور مالیاتی کشور می‌بایست ضمن افزایش در باور مردم نسبت به مؤثر بودن آثار پرداخت مالیات در جامعه نسبت به تقویت روحیه مالیاتی در مؤدیان مالیاتی بکوشد و همراه با اجرای عدالت مالیاتی و برخورد یکسان با مؤدیان مالیاتی، مردم را نسبت به خدمات متقابل از طرف دولت به جامعه مجاب نماید. این موضوع اتفاق محقق نمی‌شود مگر با تحول اساسی در چارچوب حاکمیتی برای افزایش اعتماد به دولت و حاکمیت، از طریق:

۱. حمایت کامل حاکمیتی از بخش مالیات از قبیل ساماندهی معافیت‌ها و بخشودگی‌ها در برقراری عدالت مالیاتی و عدم ایجاد مزیت رقابتی برای عده خاص،
۲. تقویت روحیه مالیاتی به موجب عنصر اساسی اعتقاد مردم به پرداخت مالیات از نگاه مؤثر بودن آن در جامعه؛ با مشخص نمودن آثار پرداختی مالیات در جامعه از طریق گزارشگری و پاسخگویی به جامعه به هر نحو مقتضی از قبیل شفافیت در بودجه از منظر محل صرف مالیات دریافتی به عنوان مثال، هزینه‌های صرف شده در امور شهری از محل مالیات بر ارزش افزوده و اطلاع رسانی به مردم،
۳. توجه به عدالت و انصاف در اجرای یکسان قانون نسبت به همه افراد در جامعه (با تدوین مقررات شهروندی - با رویکرد حقوق مؤدیان مالیاتی)،
۴. استفاده مردم از خدمات متقابل با پرداخت مالیات (مجاب مردم از ایجاد رفاه حاکمیت)،
۵. تقویت شاخص‌های حاکمیتی (رضایت، پاسخگویی، امین، پاک‌دستی و...) جهت برقراری ارتباط مطلوب میان دولت و مؤدیان مالیاتی با رویکرد بازدارندگی فرار مالیاتی،
۶. برقراری ارتباط و جلسات با صنایع و افزایش آگاهی متقابل مؤدیان و مأمورین مالیاتی.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

۱. شناسایی پیشران‌های مؤثر در سایر بخش‌های مالیاتی،
۲. آینده‌پژوهی نظام مالیاتی با سایر روش‌های آینده‌پژوهی،
۳. آینده‌پژوهی حسابرسی و گزارشگری بخش عمومی.

تحول اساسی در چارچوب حاکمیتی ایران جهت افزایش سرمایه اجتماعی مهم به‌عنوان اعتماد به دولت (حاکمیت)، شاخص‌های حکمرانی حاکمیت (رضایت از دولت، پاسخگویی، امین، پاک‌دستی و...)، مشخص نمودن آثار پرداختی مالیات در جامعه (شفاف‌سازی نحوه چگونگی مصرف مالیات وصولی در امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، عمرانی، زیربنایی و...) در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، مبنی بر "ضمن بررسی سیستم، روابط (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) بین این پیشران‌ها چگونه است؟"، با توجه به نوع پراکنش در مختصات و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پیشران‌ها بر یکدیگر، سیستم مورد پژوهش از نوع ناپایدار می‌باشد.

این پژوهش، اولین پژوهش آینده‌پژوهی در حوزه فرهنگی و اجتماعی نظام مالیاتی ایران است. در این پژوهش علاوه بر شناسایی پیشران‌ها از روش دلفی فازی با چشم‌انداز آتی، میزان و رتبه‌بندی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها بر یکدیگر نیز با استفاده از ماتریس اثرات متقاطع تبیین گردید، که این موضوع در پژوهش‌های دیگر موضوعات مالیاتی، مشاهده نمی‌شود. در پژوهش‌های پیشین، بیشتر به موجب سوابق تاریخی صرفاً در جهت شناسایی عوامل مؤثر در نظام مالیاتی پرداخته‌اند، ولیکن محدودیت اساسی در آن پژوهش‌ها این است که رویدادها و روندها یک به یک، و بدون آنکه اشاره آشکاری به تأثیر احتمالی آنها بر یکدیگر شود، مورد بررسی و یا پیش‌بینی قرار گرفته‌اند. از آنجایی که اغلب رویدادها و روندها کمابیش و به گونه‌ای با یکدیگر مرتبط هستند، اکثر تحلیلگران معتقدند که احتمال هر رخداد، تا حدی مشروط به وقوع سایر رخدادها است. لذا در این پژوهش تا حدودی کاستی‌های موجود در روش دلفی را در ساز و کار کشف تأثیرات متقابل برطرف ساخته است. در این پژوهش علاوه بر شناسایی پیش‌ران‌ها، با ارزیابی نوع و میزان تأثیرات آنها بر یکدیگر، نوع پیشران‌ها در نظام مالیاتی کشور تبیین و اولویت‌های آن‌ها نیز بیان می‌گردد. این موضوع را می‌توان از مباحث نوآوری در مقایسه با سایر پژوهش‌ها یاد کرد.

پیشنهادهای پژوهش

کارایی و اثربخشی نظام مالیاتی کشور به تحقق وصول درآمدهای مالیاتی بستگی دارد که این موضوع می‌تواند در سایه اجرای صحیح سیستم مالیاتی با رعایت عدالت، انصاف، کسب مقبولیت جامعه و... حاصل گردد. با توجه به خروجی نرم‌افزار، همه پیشران‌های حوزه فرهنگی - اجتماعی مؤثر در

محدودیت‌های پژوهش

با توجه به نیاز به شناسایی پیشران‌های اولیه در ابتدای پژوهش، این موضوع از طریق مصاحبه با خبرگان حاضر (مدیران مالیاتی) و پرسشنامه باز و مصاحبه با ایشان صورت پذیرفته است. با توجه به دسترسی سخت به خبرگان مالیاتی (به دلایل موقعیت شغلی و همچنین شرایط ویروس کرونا از پایان سال ۹۸ تاکنون ۹۹)، روند پژوهش همواره به کندی صورت پذیرفته است (هرچند تلاش بر دقت در اجرای پژوهش بوده است).

منابع

- اصغرپور، محمدجواد. (۱۳۹۶). *تصمیم‌گیری گروهی و نظریه بازی‌ها با نگرش تحقیق در عملیات*. تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- ایمانی برندق، محمد؛ پیری، پیروز و قربانی، توفیق. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت مالیات در ایران با استفاده از رویکرد سلسله مراتبی. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۲(۶)، ۶۳-۴۷.
- باباجانی، جعفر؛ قربانی زاده، وجه اله و خنکا، عبدالخالق. (۱۳۹۹). آینده پژوهی حسابداری مدیریت: از منظر آموزش و پژوهش. *فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۱۰(۱)، ۹۶-۷۷.
- باباجانی، جعفر؛ ورزیده، فرخ و خنکا، عبدالخالق. (۱۳۹۷). آینده‌پژوهی حسابداری مدیریت: از منظر علم و فناوری اطلاعات. *مجله حسابداری مدیریت*، ۱۱(۳۸)، ۱۳۸-۱۲۷.
- بابایی، فاطمه؛ جهانگیری کلوری، حسین و پیکانی، فاطمه. (۱۳۹۶). بررسی تجربی پیامدها و چالش‌های اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده (VAT) در نظام مالیاتی ایران. *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی*، ۳(۳)، ۵۸-۴۳.
- پدram، عبدالرحیم. (۱۳۸۸). *آینده‌پژوهی، مفاهیم، روش‌ها*. انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- جعفری، محمدتقی. (۱۳۷۹). *فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو*. تهران: مؤسسه تدوین و نشر آثار استاد علامه محمدتقی جعفری.
- جورجیو، لوک. (۱۳۹۱). *راهنمای آینده نگاری فناوری مفاهیم و شیوه کار*. مترجم: مسعود منزوی، تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- حسنی، علی. (۱۳۹۹). *ابعاد اجتماعی مالیات*. در دسترس: <https://taxjournal.ir/article-1-1458-fa.html>
- حیدری، محمد و قاسمی، وحید. (۱۳۹۸). *ارائه الگوی پارادایمی فرهنگ مالیاتی نزد مؤدیان مالیاتی شهر اصفهان (پژوهش کیفی)* در حوزه جامعه‌شناسی اقتصادی. *مجله پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۱۵، ۳۵-۱.
- خزایی، سعید و محمودزاده، امیر. (۱۳۹۳). *روش‌شناسی آینده‌نگاری*. تهران: انتشارات پارس ضیاء.
- خنکا، عبدالخالق. (۱۳۹۷). *آینده‌پژوهی حسابداری مدیریت*. رساله دکتری، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی.
- دیانتی، زهرا. (۱۳۹۶). *روش تحقیق در حسابداری- راهنمای عملی برای نگارش پایان‌نامه و مقاله*. تهران: انتشارات عدالت نوین.
- زمانی اسکندری، عین‌اله؛ مهربان پور، محمدرضا و جهانشاد، آزیتا. (۱۳۹۹). *آینده‌نگاری پیشران‌های حوزه آموزش و پژوهش در نظام مالیاتی ایران- با رویکرد اقتصادی*. *مجله دانش سرمایه‌گذاری*، ۹(۳۶)، ۳۹۵-۳۷۱.
- زمانی اسکندری، عین‌اله؛ مهربان پور، محمدرضا و جهانشاد، آزیتا. (۱۴۰۰). *بررسی و تبیین موقعیت استراتژیک نظام مالیاتی ایران*. *مجله بین‌المللی حسابداری مدیریت و مالی (IJFMA)*، ۶(۲۳)، ۲۰۳-۱۹۳.
- شوارتز، پیتر. (۱۳۸۲). *هنر دورنگری*. ترجمه عزیز علیزاده. تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم فناوری دفاعی.
- لک، جمشید؛ پورعلی، محمدرضا و منصوری‌راد، همت. (۱۳۹۹). *آینده‌پژوهی در تحقیقات و آموزش حسابداری*. *نشریه تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، ۱۲(۴۵)، ۱۴۶-۱۳۳.
- محمدی، ییوک. (۱۳۷۰). *الگوهای فرهنگی*. نشریه فرهنگ، ۹.
- مینایی، حسین. (۱۳۹۲). *آینده‌پژوهی و روش‌های آن*. در دسترس: <http://hosseinminaei.blogfa.com/post/53>.
- ناظمی، امیر. (۱۳۸۶). *آینده‌نگاری منطقه‌ای به مثابه آمایش سرزمین*. تهران: اندیشکده آتی نگار.
- نعیمی، علی و قبادی، فرناز. (۱۳۹۵). *آینده پژوهی درحوزه نظام حسابرسی با نگاهی استراتژیک بر نقش فناوری اطلاعات*. *اولین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در مدیریت، حسابداری و اقتصاد*.
- نیک اندیش، مسعود؛ مرادی، محمدعلی و پایان، علی. (۱۳۹۹). *تأثیر نوع فعالیت اشخاص حقوقی بر اختلاف بین*

- ACCA& IMA. (2016). Professional Accountants the Future: Drivers of Change and Future Skills. Available at: <http://www.accaglobal.com>.
- Asgharpour, M.J. (2017). *Group decision making and game theory with an operational research approach*. Tehran: University of Tehran Publishing Institute (In Persian).
- Babaee, F., Jahangiri, H. & Peykani, F. (2017). Experimental Study of the Consequences and Challenges of Experimental Implementation of VAT Law in the Iranian Tax System. *Biannual Journal of Scientific Governmental Accounting*, (2)3,43-58 (In Persian).
- Babajani, J., Ghorbanzadeh, V. & Khanka, A. (2020). The Future of Management Accounting Research: The Perspective of Education and Research. *Journal of Experimental Accounting Research*, (1)10, 77-96 (In Persian).
- Babajani, J., Varzideh, F. & Khanka, A. (2019). Future of Management Accounting Research: The Perspective of Information Science and Technology. *Journal of Management Accounting*, (38)11, 127-138 (In Persian).
- Dianati, Z. (2016). *Research method in accounting-a practical guide for writing dissertations and articles*. Tehran: Adalat Publications (In Persian).
- Giorgio, L. (2012). *Technology foresight guide concepts and workflow*. Translate by Massoud Manzavi, Tehran: Center for Future Studies in Defense Science and Technology (In Persian).
- Hasani, A. (2021). Social Dimensions of Taxation. Available at: <http://www.intamedia.ir> (In Persian).
- Hedari, M. & Ghasemi, V. (2019) Presenting a Paradigm Model of Tax Culture Among Taxpayers in Isfahan (Qualitative Research) in the Field of Economic Sociology. *Contemporary Sociological Research*, 15, 1-15 (In Persian).
- Imani Barandagh, M., Piri, P. & Ghorbani, T. (2015). Investigating the Effect on Financial Quality in Iran Using a Hierarchical Approach. *Empirical Accounting Research*, (6)2, 47-63 (In Persian).
- Jafari, M. (2009). *Follower culture, progressive culture*. Tehran: Institute for Compiling and Publishing the Works of Allameh Mohammad Taghi Jafari (In Persian).
- Khanka, A. (2017). Futures Studies in Management Accounting. *PhD Thesis*, Faculty of Management, Allameh Tabatabaee University (In Persian).
- Khazaei, S. & Mahmoudzadeh, A. (2013). *Foresight Methodology*. Tehran: Pars Zia Publications (In Persian).
- Krell, E. (2013). Forecasting the Future Role of the Management, 2020. *Vision: www.Org/... /Management-Accounting-Roles-And-Challenges-A...*
- Lak, J., Pour Ali, M.R. & Mansouri Rad, H. (2019). Future Studies in Accounting Research and Education. *Journal of Accounting and Auditing Research*, (45)12, 133-146 (In Persian).
- Martin, B.R. (2000). *Matching social needs and technological capabilities: research foresight and the implications for social sciences (paper presented at the OECD workshop on social sciences and innovation)] Z]. Tokyo: United Nations University.*
- Minaee, H. (2013). Futurology and its Methods. Available at: <http://hosseinminaei.blogfa.com/post/53> (In Persian).
- Mohammadi, B. (2000). Cultural Patterns. *Journal of Culture*, 9 (In Persian).
- Naimi, A. & Ghobadi, F. (2015). Future research in the field of auditing system with a strategic view on the role of information technology. *The first international conference on new research achievements in*

مالیات ابرازی و مالیات قطعی (مطالعه موردی: امور مالیاتی خراسان جنوبی). *دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی*، ۶(۲)، ۹۷-۱۱۴.

- management, accounting and economics.* (In Persian).
- Nazemi, A. (2006). *Regional foresight as land management.* Tehran: Atingar Institute (In Persian).
 - Nikandish, M., Moradi, M.A. & Payam, A. (2020), The Effect of the Type of Activity of Legal Entities on the Difference Between Declared Tax and Definitive Tax (Case study: Tax Affairs of South Khorasan). *Biannual Journal of Scientific Governmental Accounting*, (2)6, 97-114 (In Persian).
 - Pedram, A. (2008). Future research, concepts, methods. Publications of the Center for Future, Public Research and Defense Technology. (In Persian).
 - Schwartz, P. (2002). *The art of foresight.* Translated by Aziz Alizadeh, Tehran: Defense Technology Science Futures Research Center Publications (In Persian).
 - Talha, M., Raja, J.B. & Seetharaman, A. (2010). A New Look at Management Accounting. *The Journal of Applied Business Research*, (4)26, 83-96.
 - Wendell, B. (2015). *Fundamentals of futurology.* Translate by Mostafa Taghavi & Mohsen Mohaghegh (2017), Tehran: Defense Industries Educational and Research Institute
 - Zainuddin, Z.N. & Suliman, S. (2016). Challenges Faced by Management Accountants in the 21st Century. *Procedia Economics and Finance*, 37, 466-470.
 - Zamani Eskandari, E., Mehrabanpour, M.R. & Jahanshad, A. (2020). Foresight of Education and Research in the Tax System of Iran - with an Economic Approach. *Investment Knowledge*, (36)9, 371-395 (In Persian).
 - Zamani Eskandari, E., Mehrabanpour, M.R. & Jahanshad, A. (2021). Investigating and Explaining the Strategic Position of Iran's Tax System Management. *International Journal of Finance & Managerial Accounting*, (23)6, 193-203 (In Persian).